

Андрійчук Наталя Михайлівна

кандидат педагогічних наук, доцент,

завідувач кафедри іноземних мов і новітніх технологій навчання

Житомирського державного університету імені Івана Франка

СУЧАСНА СИСТЕМА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ ШВЕЦІЇ

У сучасному світі, що стрімко розвивається, неабиякої уваги набуває рівень та доступність освіти для кожного. Успішність та розвиток суспільства, а отже і країни в цілому, напряду залежить від рівня освіти, який вона надає своїм громадянам. Освіта – це та сфера, з якою стикається кожен громадянин щоденно у своєму житті; це те, на чому твориться політика країни; це один із способів покращення життя громадян; це можливість забезпечення країни висококваліфікованими кадрами. Розвиток освітньої сфери може відбутися лише за умов реформування і покращення її рівня, забезпечення вільного вибору: яку освіту і у якому саме закладі отримати. Саме тому розвиток інклюзивного навчання та його впровадження в Україні набуває дедалі більшої популярності.

Постановка проблеми. Інклюзивна освіта – суспільно значущий вид навчання, який передбачає як наявність необхідного обладнання в навчальних закладах, так і професійну підготовку педагогічних кадрів до роботи в інклюзивному колективі, постійного підвищення рівня їх кваліфікації, розробки нових форм і методів навчання залежно від психофізіологічних особливостей учнів у групі. Існують певні уявлення, яким повинен бути вчитель, що працює саме в інклюзивному середовищі. Умеш Шарма, австралійський вчений, доцент факультету педагогіки в університеті Монаша (Австралія), визначає особистість вчителя інклюзивного класу так: вчитель повинен вірити в ефективність системи інклюзивного навчання (тобто мати серце вчителя інклюзивного класу); він повинен мати знання, навички і вміння навчити кожну дитину в колективі, не зважаючи на її відмінності від інших (тобто мати розум вчителя інклюзивного класу); і, нарешті, він повинен мати здатність впроваджувати різноманітні практики, методи і технології навчання, які би працювали в інклюзивному класі (тобто він повинен мати руки вчителя інклюзивного класу) [1].

Метою статті є дати характеристику шведській системі інклюзивного навчання, зважаючи на систему загальної освіти Швеції, побудовану на загальних демократичних європейських засадах.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема інклюзивної освіти представлена у науковому доробку як вітчизняних, так і закордонних учених: Е. Данілавічюте, С. Литовченко, О. Федоренко, В. Церклевич, Д. Армстронг, Дж.-С. Гордон, А. Дж. Артилес та ін. Швеція є однією з найрозвинутіших країн Європи, тому інтерес і увага до різних сфер її діяльності не викликає подиву. Систему освіти Швеції і особливості навчання предметів у школах досліджувала Ю.Руднік, професійну підготовку вчителів до роботи в системі інклюзивної освіти вивчали Т. Кристопчук, Н. Кошарна, Л. Мовчан. Систему спеціальної і інклюзивної освіти Швеції описував Г. Берхану.

Виклад основного матеріалу. Інклюзивне навчання стало невід'ємною складовою загальної системи освіти для багатьох зарубіжних країн, починаючи з кінця ХХ – початку ХХІ століття. Серед світових моделей інклюзивної освіти одне з визначних місць належить скандинавській моделі. Скандинавські країни мають конкурентоспроможну економіку, а це, у свою чергу, дає можливість їх урядам інвестувати кошти в соціальну сферу, охорону здоров'я, інфраструктуру і, власне, в освіту.

«Школа для усіх» - ця фраза стала основою освітньої політики Швеції з 1960-х по 1980-ті роки, коли компонент інклюзії включався до кожного державного документу, звіту чи пропозиції. Однак, слід зазначити, що мова не йшла про залучення неповносправних дітей до загальноосвітніх навчальних закладів. Насамперед йшлося про спільне навчання хлопців і дівчат, гендерну рівність при отриманні загальної освіти. Шведський учений Йонас Оррінг у 1965 році визначив кілька характерних особливостей розвитку шкільної освітньої системи Швеції, де зазначає, що на той період часу Швеції необхідно було перепідпорядкувати школи з державної форми власності на муніципальну; скоординувати шкільні курси таким чином, щоб пом'якшити різницю між різними типами шкіл; сконцентрувати увагу на уніфікації вимог до загальної

освіти; посилити вимоги до вивчення і якості викладання іноземних мов; і, нарешті, забезпечити можливість спільного навчання хлопчиків і дівчат на рівні універсальної практики для усіх рівнів освіти [2].

В 1962 році шведським урядом було затверджено уніфіковану програму 9-ти річної загальної школи, обов'язкової для дітей віком від 7 до 16 років. Ця обов'язкова навчальна програма була зосереджена на дитині як на центральній фігурі навчально-виховного процесу, якій потрібно допомогти досягти різностороннього розвитку упродовж навчання у загальноосвітній школі. Сьогоднішня школа у Швеції більшою мірою спирається на тезу «усі діти різні». Це означає, що школа повинна бути організована таким чином, щоб задовольнити потреби усіх учнів, водночас навчальний процес, визначення і досягнення цілей повинно бути індивідуалізоване. Є різні способи досягнення цілей, отже форми і методи навчання не можуть бути уніфіковані [3].

Для цілісного уявлення про систему інклюзивної освіти Швеції варто, на нашу думку, дати коротку характеристику загальної середньої освіти в цій країні. Система середньої освіти Швеції має два компоненти: обов'язковий і необов'язковий. Обов'язкове навчання у Швеції триває 9 років і передбачає відвідання дев'ятирічної загальноосвітньої школи у віці від 7 до 16 років [4]. Альтернативою загальноосвітній школі можуть виступати спеціальні загальноосвітні школи для дітей з особливими освітніми потребами (для дітей з враженим слухом і зором, а також для дітей з іншими вадами), а також саамські школи (Саамі – це етнічна група, представники якої живуть на північних територіях Скандинавського півострова). Такі школи мають власний курікулум та навчальні програми, розроблені з урахуванням особливостей учнів. Існують також міжнародні школи, які знаходяться переважним чином у великих містах; їх можуть відвідувати діти емігрантів задля уникнення культурного шоку і можливості спілкування зі своїми однолітками з інших країн.

Щодо необов'язкового компонента, то варто виділити:

- дошкільні заклади освіти (приймають дітей від 1 до 5 років); групи містять від 15 до 20 дітей; процес виховання здійснюють інструктор з відпочинку, викладач, дитячий психолог, черговий [5];
- дошкільний (нульовий) клас, де діти навчаються безкоштовно, і метою якого є розвинути бажання вчитися і підготувати дитину до отримання подальшої освіти;
- старші класи середньої школи, тобто гімназія (навчаються ті, хто отримав обов'язкову освіту, до віку 20 років). Вступ до гімназії здійснюється на конкурсній основі. До уваги беруться результати атестату основної школи. Існують професійні гімназії, навчання в яких не передбачає подальшого вступу до вищих навчальних закладів, і профільні гімназії, де навчання ведеться за певним профільним спрямуванням, тобто глибоким вивченням обраних предметів. Обов'язковими предметами для будь-якої гімназії є математика, шведська та англійська мови [5]. Після закінчення гімназії дитина отримує можливість вступити до вищого навчального закладу чи університетського коледжу.

Навчання у Швеції є безкоштовним. Під час навчання у загальноосвітній школі учні отримують підручники та безкоштовне харчування.

Швеція має єдину структуру організації шкільного часу незалежно від рівня навчання, яке розпочинається переважно в другій половині серпня і триває до середини червня. Шкільний рік містить щонайменше 178 навчальних днів і 17 днів канікул упродовж року. Точні графіки навчального процесу шкіл різняться залежно від регіону і встановлюються на рівні муніципалітету. Вчителі розпочинають свій навчальний рік раніше задля планування навчальної і виховної роботи з учнями. Відповідальність за рівень кваліфікації вчительського складу несе безпосередньо роботодавець, тобто директор закладу. Підвищення кваліфікації може відбуватися як упродовж навчального року, так і під час канікул [6].

Школярі у Швеції складають дуже мало екзаменів, отримують мало оцінок і сертифікатів порівняно з іншими країнами Європи. Донедавна діти не отримували оцінок до восьмого чи дев'ятого класу обов'язкової загальноосвітньої школи.

Наприкінці навчання учні складають экзамен з трьох обов'язкових предметів – шведської й англійської мов та математики. Однак, на вищих рівнях освіти (гімназія, університет, коледж) экзамен є необхідною складовою навчання. Наразі система тестування і оцінювання у Швеції стала однією з тем дискусій. Звісно, що вплив інклюзивних практик на це питання є суттєвим.

Інклюзивне навчання як частина системи освіти Швеції бере свій початок з 90-х років ХХ століття, коли Конвенція ООН про права дітей (1989), Стандартні правила ООН щодо забезпечення рівних можливостей для інвалідів (1993), Саламанська заява та рамки дій щодо освіти осіб з особливими потребами (1994) були ратифіковані державою. На основі цих фундаментальних документів було розроблено цілу низку внутрішніх наказів, актів, розпоряджень, постанов, що регулювали процес впровадження інклюзивної форми навчання у загальноосвітній процес Швеції. Однак, враховуючи той факт, що Швеція – демократична країна, варто замислитися: чи мають право батьки обирати у якій школі буде вчитися їх дитина – у інклюзивній чи у спеціальній, де інші діти будуть мати такі само відхилення? Чи має право сама дитина з особливими освітніми потребами вирішувати, який вид навчання їй обрати? Як дітям повносправним чи обдарованим, які потребують спокійного структурованого навчального простору вчитися в інклюзивному класі, адже право на отримання якісної освіти належить усім без винятку членам суспільства?

Шведський «Закон про освіту» стверджує (2010), що усі діти повинні мати рівний доступ до освіти й використовувати це право незалежно від їх статі, місця проживання, інших соціальних та економічних факторів. Спеціальна підтримка має надаватися дітям, які мають труднощі з навчанням. Більшість учнів, які потребують особливої підтримки повинні навчатися у звичайних класах загальноосвітньої школи, а також у гімназіях [7]. У Швеції існують нечисленні спеціальні корекційні класи для учнів з особливими освітніми потребами (тобто з психофізичними відхиленнями), а також для тих, хто має соціальні та емоційні проблеми. Навчання у таких класах здійснюється за стандартними навчальними планами, які використовуються в усіх загальноосвітніх навчальних закладах.

Таким чином, стає зрозумілим, що школа як осередок навчання і виховання визначає фундаментальні цінності, єдині для усіх дітей, незалежно від їх психофізичних особливостей і розумових здібностей. Звісно, існують спеціальні освітні програми для неповносправних дітей, що мають бути адаптовані під спеціальні форми навчання, а також під потреби дітей з функціональними обмеженнями; окрім того, для кожної такої дитини розробляється індивідуальний план навчання.

Отже, переважно усі школи Швеції є інклюзивними, однак існує кілька спеціальних шкіл, які спеціалізуються на певних відхиленнях. Спеціальні педагоги у Швеції виконують роль консультантів при загальноосвітніх школах, допомагаючи подолати проблеми, пов'язані з навчанням дітей з особливими освітніми потребами. На початку 1990-х років у Швеції стартувала «Програма спеціальних педагогів», яка неабияк вплинула на розвиток інклюзивної освіти країни. Вона спрямована на системну підготовку фахівців загальноосвітніх навчальних закладів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами; на подолання труднощів, з якими вони можуть стикнутися у процесі виховання і навчання таких дітей; на спостереження спеціальних педагогів за роботою вчителів звичайних шкіл з особливими дітьми і надання консультаційних послуг щодо того, як будувати роботу з ними, враховуючи психофізичні особливості кожного учня. Водночас, кожен вчитель загальноосвітнього навчального закладу повинен пройти курси підвищення кваліфікації для роботи в інклюзивному класі [3]. Означена «Програма» передбачена для учителів, які мають щонайменше три роки професійного досвіду. Спеціальні педагоги співпрацюють з вчителями і учнями, які можуть потребувати особливої уваги при вивченні мови, математики, письма, читання, а також із шкільною адміністрацією для створення рівного, здорового освітнього середовища у закладі.

Однак, варто підкреслити, що інклюзивна освіта виходить за рамки потреб, що пов'язані лише з психофізичними особливостями розвитку дитини. Інклюзивна освіта передбачає також включення у навчально-виховний процес дітей соціально незахищених та соціально ізольованих (за статевими ознаками,

фінансовим станом сім'ї, недостатністю рівня володіння мовою, етнічними ознаками, географічною ізольованістю). Складна система зв'язків між вказаними факторами і їх взаємодія з фактором неповносправності – це те, над чим, на думку Д.Мітчелла, потрібно зосередити увагу при роботі в інклюзивному закладі навчання [8]. Безумовно, Швеція – мультикультурна країна і приймає мультикультурність і культурну різноманітність як складову державної політики, однак трапляється, що дітей-емігрантів у школі категоризують за певними ознаками (проблеми поведінки і концентрації уваги, мовленнєві та мовні труднощі, затримка розвитку і т.і.). Це означає, що таких дітей прирівнюють до неповносправних осіб, що мають психофізичні відхилення в розвитку, в той час, коли насправді це особлива соціальна група дітей, котрі потребують особливої уваги й індивідуального підходу до навчання.

Висновки. Таким чином, одним із головних принципів освітньої політики Швеції є рівна доступність освіти для усіх без винятку дітей. Аналіз освітніх документів і практики діяльності школи у Швеції свідчить, що за останні двадцять років ця країна досягла неабияких успіхів у впровадженні такої політики в життя. Традиція універсальності і обов'язковості освіти з мінімізацією розподілення учнів по класах за певними ознаками і рівнями їх успіхів стали основною відмінністю шведської системи освіти. Завдяки такому підходу інклюзія в загальноосвітніх навчальних закладах цієї країни стала не просто сучасним політичним трендом, а реальним проектом, який працює.

ЛІТЕРАТУРА

1. Umesh Sharma Teaching Tom: Why me, I don't know how to do it? Keynote Address. Електронний ресурс: [https://www.researchgate.net/publication/308880807 Teaching Tom Why me I d on't know how to do it Keynote Address](https://www.researchgate.net/publication/308880807_Teaching_Tom_Why_me_I_dont_know_how_to_do_it_Keynote_Address)
2. Orring J. The School System of General Education in Sweden / Jonas Orring // Paedagogica Europaea. – 1965. – Vol.1. – P. 263-271.

3. Berhanu G. Inclusive education in Sweden: responses, challenges, and prospects / Girma Berhanu // International journal of special education. – 2011. – Vol 26. – No: 2. – P. 128-148.
4. European Commission/EACEA/Eurydice, 2015. Compulsory education in Europe – 2015/16.Eurydice Facts and Figures. – Luxembourg: Publications Office of the European Union. – 8p.
5. Шмотіна О. Шведська модель освіти / О. Шмотіна // Науковий вісник МДУ ім. В.О.Сухомлинського: збірник наукових праць / за ред. В.Д.Будака, О.М.Пехоти. – Випуск 1.33. – Миколаїв: МНУ ім. В.О.Сухомлинського, 2011. – С. 124-127
6. European Commission/EACEA/Eurydice, 2015. Organisation of school time in Europe. Primary and secondary general education. 2015/16 school year.Eurydice Facts and Figures. – Luxembourg: Publications Office of the European Union. – 58p.
7. Takala M., Ahl A. Special education in Swedish and Finnish schools: seeing the forest or the trees? / Marjatta Takala, Astrid Ahl // British Journal of Special Education. – 2014. – Volume 41. – Number 1 – P. 59-81.
8. Mitchell D. (2005). Introduction: Sixteen propositions on the contexts of inclusive education. In D. Mitchell (Ed.), Contextualizing inclusive education: Evaluating old and new international perspectives. / D. Mitchell // London: Routledge/Falmer. – P. 1-21.

*“Supported in Foundation Institute Artes Liberales by a grant
from the Foundation Open Society Institute in cooperation with the
Eurasia Program of the Open Society Foundations”*